

5. Hot mot naturen

Den natur som är värdefull och skyddsvärd minskar både i Sverige och i världen. Antalet sammanhållna oexploaterade naturområden minskar. Detta påverkar både biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Många växter och djur som tidigare fanns allmänt i landskapet förekommer numera mer sparsamt. De är ofta undanträngda till mycket begränsade områden. Naturen runt omkring oss har på så sätt blivit artfattigare. Cirka 2 000 arter (av de 22 000 arter som bedömts) är så hotade att de löper risk att dö ut. Av Sveriges mer än 60 000 arter saknas det för cirka 40 000 arter tillräckliga kunskaper för att avgöra hur hotade de är. Det råder också stor kunskapsbrist om var naturvärden finns, särskilt i glesbygder. Det innebär att värdefulla naturmiljöer förstörs utan att vi ens vet om att det sker.

Det finns olika former av hot mot naturen, till exempel förstörelse av livsmiljöer, överexploatering och införsel av främmande arter. Förstörelse av livsmiljöer handlar om förändrad markanvändning (till exempel genom jord- och skogsbruk, urbanisering och infrastrukturbygge), fragmentering av biotoper, spridning av miljögifter, försurning, övergödning och klimatförändringar. Överexploatering inkluderar alla former av icke hållbar fångst, avverkning och insamling av djur och växter. Till de främmande (invasiva) arterna hör även parasiter och patogener.

Alla hot styrs av bakomliggande orsaker, ofta i flera led, och för att förstå hur hoten uppstår måste orsakssambanden klarläggas. Varför exploateras naturen? Svaret rymmer många led av socioekonomiska och politiska faktorer, och liksom i de flesta fall av överexploatering, fokus på kortsiktig vinst och frånvaro av ansvar för bevarande av resursen.

Bakom denna process ligger efterfrågan från en växande befolkning på mat, råvaror, kläder och energi. Vårt sätt att möta beho-

ven blir ofta ett icke hållbart nyttjande av biotoper och arter. På kort sikt kan ett överutnyttjande vara direkt lönande. I det längre perspektivet förlorar vi resursen.

Naturen i Sverige har genomgått stora förändringar genom storskaligt jord- och skogsbruk och fiske, omfattande utdikning av våtmarker och utbyggnad av vattenkraft. Urbanisering och exploatering i form av exempelvis vägar och bostäder har också en inverkan på naturen. Här följer en kort beskrivning av några av de verksamheter som utgör de största hoten naturen. De två viktigaste hoten mot Sveriges arter är skogsavverkning samt igenväxning. Trots skärpt lagstiftning och ökad miljöhänsyn i jordbruk, skogsbruk och fiske nås inte målen om att skydda biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

Odlingslandskapet och jordbruket

Jordbruket har genomgått en förändring i flera steg från ett småskaligt brukande med många betesmarker till en mekanisering av jordbruket med stora åkrar som producerar spannmål. Ängsmarkerna har odlats upp eller blivit betesmark. Stora delar av de tidigare slåtter-, ängs- och betesmarkerna har planterats med träd eller vuxit igen av sig själva. Bete sker numera huvudsakligen på mark som tidigare varit åkermark och som förlorat en stor del av sitt naturliga artinnehåll. Ett allt intensivare utnyttjande av åkrar samt användningen av bekämpningsmedel har ytterligare minskat livsutrymmet för ett stort antal arter.

Skogen och skogsbruket

Det intensiva skogsbruket har omvandlat landskapet för både växter, djur och människor. Genom till exempel kalavverkning, skogsbilvägar, dikning, markberedning och granplanteringar har vi idag ett skogslandskap som i stor utsträckning är utarmat

på biologisk mångfald. Livsmiljöerna för skogens växter och djur är helt enkelt för få för att alla naturligt förekommande arter ska kunna fortleva. En ökande efterfrågan på råvara från skogen ökar trycket mot skogarnas växt- och djurliv ytterligare. Skogsbruket påverkar även människors naturupplevelser.

Havet och fiskenäringen

Havsmiljön är utsatt för stora förändringar och är den landskapstyp där kunskapsbristen är störst. Bottentrålning påverkar stora arealer och är det enskilda hot som påverkar flest av de hotade arterna. Övergödning och gifter (från ett intensivare jordbruk och avlopp från en växande befolkning) har lett till grumligare vatten, ökad sedimentation, försämrade syrgasförhållanden och att mängden växtplankton och snabbväxande alger ökat. Många arter som tidigare var vanliga nära kusten återfinns nu endast på utsjöbankarna. Överfiske har med effektivare fiskemetoder och redskap lett till att vissa arter, till exempel torsk, försvunnit från delar av svenska kusten där den tidigare hade livskraftiga bestånd.

Vattendragen och vattenkraften

Utvinnningen av vattenkraft för elproduktion har en mycket stor påverkan på vattendragen, även om insatser görs för att förhindra detta. Många djurarter som är beroende av att vistas i strömmande vatten har fått sina livsmiljöer förstörda och vandringsfisk har mindre möjligheter att sprida sig. Hela dalgångar har blivit överdämda och forsar torrlagda. Stränderna i de utbyggda älvarnas vattenmagasin blir ömsom dränkta, ömsom torrlagda och eroderas kraftigt genom vågsvall och ispåverkan. Vattenståndet under året blir ofta omvänt mot det normala vilket utarmar växt- och djurlivet både i vattnet och längs stränderna.

Räcker inte naturskyddet i Sverige?

Mycket har gjorts för att minska människans negativa inverkan på naturen. Vi har lyckats identifiera och till stor del eliminera vissa hot,

däribland många miljögifter och problem med försurning. Ökad hänsyn tas vid olika former av brukande och exploatering. Men naturen reagerar långsamt på insatserna och ingenting tyder på att artrikedomen har upphört att minska. Att skydda natur är ett viktigt verktyg för att bromsa denna negativa utveckling. Men det skydd som finns är inte tillräckligt. I Sverige är cirka fem procent av våra havsområden och 13 procent av våra landområden skyddade – varav stora delar i fjällen. Endast cirka fyra procent av skogsmarken är skyddad. Enligt de internationella målen som världens länder antagit i Nagoya 2010 ska minst 17 procent av alla landområden och minst 10 procent av kust- och havsområden skyddas till år 2020.

Även om Sverige har nationalparker och naturreservat som innebär ett starkt skydd för naturmiljön finns betydande brister i skyddet. Många skyddade områden påverkas exempelvis av skogsbruk, vindkraft, vägbyggen och gruvnäring. Skyddade områden är alltså inte en garanti för skydd av biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Utöver skyddet krävs en god skötsel och förvaltning med fokus på arter, livsmiljöer och ekosystem samt ett sammanhängande nätverk av skyddade områden.

Det behövs även ett hållbart brukande och en hållbar förvaltning av den natur som inte är skyddad, ett brukande och en förvaltning som främjar biologisk mångfald och ekosystemtjänster. För många rödlistade arter är så kallade mosaikartade landskap betydelsefulla – dvs miljöer som innehåller mer än två olika landskapselement, till exempel brynmiljöer som innehåller både skog och öppen mark. För att förvalta landskapet på ett hållbart sätt och gynna dessa arter krävs att olika näringar samverkar (framför allt jord- och skogsbruket). Läs mer om vad som behöver göras i faktabladet "Mål för naturskydd".

Läs mer på www.naturvardsverket.se